ВІЗІЯ УКРАЇНСЬКОЇ СЛОВЕСНОСТІ І ВІЗІЯ УКРАЇНИ: ПРОЛЕГОМЕНИ ДО ТЕМИ «АНАТОЛІЙ ПОГРІБНИЙ – УКРАЇНОЗНАВЕЦЬ»

Олександр ХОМЕНКО
завідувач відділу української літератури НДІУ

Анотація. *У статті аналізується внесок Анатолія Погрібного у розробку концепції методологічного осмислення концентру «Україна – художня словесність».*

Ключові слова*: Анатолій Погрібний, українська художня словесність, творча практика письменника, метафоричні стратегії, методологія, історизм, наукова об'єктивність.*

1928-го, у розповні такої короткотривалої і водночас такої потужної і стрімкої – навіть початком III тис. про її осяги та здобутки продовжує ностальгійно згадувати багато хто з наших «братів-хліборобів»! – українізації, коли виплеканий Скрипником і Хвильовим «молодий клас молодої нації» ще романтично мріяв про дух Фауста, психологічну Європу та азіатський ренесанс, бадьоро карбуючи крок і майже не помічаючи на обрії костомахи з косою, що вона за п'ять років кластиме покосами мільйони українських селян разом із непотрібними вже натоді націонал-ухильниками – цими збаламученими більшовизмом заповзятими поборювачами «відсталої» та «дрібнобуржуазної» УНР, колишній петлюрівець і, в суті речі, глибокий традиціоналіст Остап Вишня напише місткий і напрочуд пророчий шкіц про Леся Курбаса. Наведу його повністю, зрештою – він лаконічний, як і належиться справдешній поезії у прозі:

«Іде Лесь Курбас, а за ним іде нова доба…

Іде Лесь Курбас і «слідить» тій новій добі.

Слідить «Царями Едіпами», «Газами», «Гайдамаками», «Макбетами», «Гіггінсами».

А з-під ступнів його іскри викрешуються. Іскри ті обертаються в режляборатoрії, в театральні студії, в нові етапи українського театрального мистецтва.

Не заважайте йому: хай іде!»

Акустика цих рядків, особливо оте фінальне «не заважайте йому», починає відлунювати у моїй пам'яті майже відразу, як тільки доводиться згадати за Анатолія Погрібного. Бо він теж ішов і «слідив» (навдивовижу розкішно, з якоюсь витонченою легкістю вродженого селянського аристократизму, роблячи неймовірно багато, всюди встигаючи і до кожної української справи докладаючи рук, – хоча лише сам Анатолій Григорович міг би розповісти про ціну, яку йому за подібний триб життя доводилось платити, про працю за письмовим столом до 4-ї години ранку, покладене здоров'я, конфлікти з людьми, що вони багато років вважалися друзями, і пройдено було ніби разом чимало, але десь забракло їм сили встояти при національній правді, і починали одні чимраз голосніше «радити» Анатолію Погрібному спинитися, не бути таким «екстремістом», який постійно вимагає неможливого і цим усе тільки псує, а інші – відверто рекомендували писати заяву на звільнення за власним бажанням, бо ж ситуація на печерських пагорбах дуже непевна) – своїми блискучими університетськими лекціями, щотижневими радіопересиланнями, які чула вся соборна Україна і звання йому присвоїла своє, у її науковому світі найвище – «народний професор», Рухом і Просвітою, які він зорганізовував, першим підняттям синьо-жовтого стягу над Хрещатиком у липні 1990-го, опечатаними компартійними райкомами у серпні 1991-го, переведенням за добровільної згоди батьків і учнів більш ніж 400 російськомовних шкіл на українську мову викладання у 1992–1993 роках, ним від початків виплеканим Всеукраїнським педагогічним товариством імені Г. Ващенка, поверненням на «материкову» Україну спадщини Докії Гуменної, послідовною обороною українознавства від усіх його нищителів, боротьбою з кучмістами за Спілку письменників, десятками назв виданих книг і сотнями проведених зустрічей на Донеччині і в Галичині, у Криму та на Придніпров'ї…

Він справді «йшов», як мало кому випадає іти, одначе на тлі усього огрому зробленого Анатолієм Погрібним у вимірах націєоборонних і суспільно-громадських для багатьох якось мимоволі починає відсуватися у затінок його внесок в інтелектуальну історію України. Інакше кажучи, для частини загалу він постає більше популяризатором, ніж вченим, більше сумлінним коментатором, ніж креатором нових ідей – цьому сприяє ще й прозора стилістика його письма, свідома авторова настанова на те, аби уникати рафінованої псевдовченості, говорити з читачем найперше про речі сутнісні, а не ошелешувати ерудицією (що вона в нього була, і то діапазону якнайширшого, може підтвердити кожен з студентів, яким він з пам'яті декламував цілі сторінки з драматургічних текстів Лесі Українки, десятки й десятки поезій Старицького, Грабовського, українських символістів і неокласиків). Канонізація такого хибного погляду була б, з одного боку, великою несправедливістю стосовно пам'яті Анатолія Погрібного, з іншого–посутньо спотворила б наші уявлення про розвиток українознавства. Бо його фундаментальні наукові праці – монографії про Б.Грінченка, Я. Щоголева, О.Гончара, студії над творчістю І. Манжури, П. Куліша, П. Тичини, а особливо такі тексти останнього десятиріччя, як «Українська література в системі українознавства», «Модернізм ex nihilo?», «Література універсалістської місії», «Всевидяче око України» – не лише збагатили науку великим обсягом фактичного матеріалу, а й оприявнювали щось значно більше за поверхову емпірику, на якій багато хто й зупиняється: вони потенціювали нові й перспективні напрямні методологічного дискурсу, зорієнтованого не на космополітичного штибу еклектику та всеохопний релятивізм, а на національну чинність живої традиції художньої словесності. Погрібний був одним з дуже й дуже небагатьох в сучасній Україні, хто, не звертаючи увагу на глобалізаційне очманіння, щедро уґрунтоване заокеанськими грантами, твердо й несхибно продовжував «лінію» О. Кониського, І. Франка, Б. Грінченка, С.Єфремова, таврованих і татуйованих більшовиками на спілку з постмодерністами. Власне, це була «лінія» твердої в своїй етичній поставі старожитньої України, яка крізь inferno кремлівського терору пронесла непофальшова-

ною власну духовну субстанціальність, і то зовсім не для того, аби вирвавшись із московського «лагєря» із затятістю неофіта продавати національну самототожність на полицях модерного супермаркету. Ця старожитня Україна з глибочезною метафізикою, з езотеричною таїною невідцвітного художнього слова була для Анатолія Погрібного критерієм і точкою відліку, на її наріжні камені спирався він у своїх інтелектуальних побудовах, її етос уреальнюється в кожній його книзі або статті, що вони написані хоча й «без хитрої мови», але з такою рефлексивною вібрацією кожного рядка, яку лишень у справжнього майстра й зустрінеш. І не переривалась золота нитка традиції нашої, бо «При майстрах якось легше. Вони – як Атланти. Держать небо на плечах. Тому і є висота»…

Перші його уроки української літератури – від матері, Софії Петрівни Зимбалевської. Вона, вчителька початкової школи з с. Мочалище на Чернігівщині, сама, без чоловіка (загинув селянин Григорій Погрібний на фронті під Волховим) виховуючи дітей і мусячи у злиденному повоєнному селі дбати не так за високі матерії, як за щоденну поживу, вперше показала йому–ні, не «показала», а дала змогу відчути й безпосередньо пережити – живу, органічну єдність українського слова й українського терену, їхню високу симфонічність, у якій римуються слова і дерева, вірші – і лінія обрію за полем… У тичинівських Пісках – за кілька кілометрів від Мочалищ,– куди жінка ходила із сином по хліб, вона, зазвичай, підходячи до майдану (і це в пам'яті хлопця закарбувалося назавжди), говорила синові: «Отут була церква, де німці спалили багато людей. А ось на тому місці жив колись поет Тичина, що писав ті вірші, які ти знаєш». Так у його світ ці реалії – мікрокосм Чернігівщини та Павло Тичина – назавжди поряд і увійшли. «Добре знаємо: свою таїну мають Моринці Т. Шевченка й Нагуєвичі І. Франка, Романівка М. Рильського й Щербанівка Г. Косинки, Ново-Архангельське Є. Маланюка й Біївці В. Симоненка. Достеменно мають її, трепетно-бентежну, й тичинівські Піски», – напише через багато десятиліть про своє перше «введення» у дім буття національного письменства Анатолій Погрібний – вже знаний в Україні і за її межами вчений, професор, доктор наук.

Під певним оглядом, це може виявитись навіть дивним, адже незважаючи на офіційний статус поета – орденоносця, лауреата державних премій і т. ін., певними чинниками, і, швидше за все, не без «опіки» всесильного МГБ–КГБ, культивувався специфічний шаржовано-пародіювальний образ Тичини. Широко побутували, особливо в школі, «фольклорні» дотепи на кшталт «На майдані коло бані спить Тичина в чемодані»; і через них ніхто нікого особливо не переслідував (а за анекдот про вождя, особливо в сталінські часи, людина в кращому випадку опинялася на засланні). Дуже часто подібного штибу технологія спрацьовувала, бо ж сама Система повсякчас «підказувала» зручний варіант «виходу» з подібної шизофренічної ситуації: просто посміятися з того, хто був поетичним голосом Української Революції, і піти не замислюючись далі – до російських класиків, які поставали всуціль маститими і серйозними. Зрештою, що з Тичини міг тоді знати хлопець, тим більше – із сільської «глибинки»? Не «Золотий гомін» і не «Скорбну матір», певна річ. Кілька ліричних та пейзажних екзерсисів на кшталт «А я у гай ходила», які більшовики милостиво дозволили друкувати в читанках, а решта – римована пропаганда про партію, яка веде, та ще про сталь і ніжність… Анатолій Погрібний згодом сам згадуватиме, що справдешнього, непофальшованого Тичину він спізнав лише в середині 60-х, коли він у студентському гуртожитку на Ломоносова, заклавши у трофейну німецьку машинку чотири примірники цигаркового паперу, передруковував нецензуровані варіанти «Соняшних кларнетів», «Замість сонетів і октав» та «Вітру з України». Та, попри це, чистоту поетичного «причастя Тичиною» проніс через усе своє життя – від шкільної лави до закінченого 2006-го розкішного есею «Сонцекларнетні карби віку» – після Лавріненкового «Розстріляного Відродження» та «Феномену доби» В. Стуса, певно, кращого у вітчизняному літературознавстві тексту про поета. Гадаю, що свою роль тут відіграла така незбагненна і містична субстанція, як соборна душа народу, яка в тоталітарному просторі творила «паралельне» офіціозу народне літературознавство – зі своєю ієрархією постатей, пріоритетами, системою мистецьких координат. Не випадково ж ті, хто в свідомому віці застав бодай 70-ті, пам'ятають, як ширились серед людей по селах глухі чутки, що той «Кобзар», який влада видає, – несправжній, а справжній десь заховали (і це говорили не високочолі текстологи з філологічною підготовкою, а дядьки у куфайках на колгоспному полі). У випадку з Тичиною народ так само відчував серцем: те, що йому пропонують – не поет, а зла пародія на нього, і він, справжній Тичина, існує своїм словом – десь у вічності і надчассі, і шукати його треба поза радянськими підручниками.

Цей засадничий вибір–бачити сутнісне, а не заплісняві-ло-підручникове–і став «зерном», із якого «проросли» екзистенційні модальності інтелектуального набутку Анатолія Погрібного, усього огрому ним зробленого, осмисленого й концептуалізованого. Від самого початку творчого шляху духовним клейнодом науковця окреслився Симоненків імператив–«в океані рідного народу відкривать духовні острови». Український народ, особливо ж його «першоматерія»–українське село, тавроване більшовиками за дрібнобуржуазність та псевдоінтелектуалами – за «рустикальну немодерність», і в 60-ті, і в 70-ті, і в добу національного пробудження 90-х, і на поч. III тис. лишалися для вченого критерієм, точкою відліку, естетичною програмою. Тому закономірно, що розпочав він свій творчий шлях зі своєрідного «ходіння в народ»… Ще до університетських студій, працюючи на заводі хімреактивів у Шостці на Сумщині, у довколишніх селах записував фольклор: самих весільних пісень записав близько сотні, з них частина була етнографам доти зовсім не знаною (до слова, там він зіткнувся із вельми симптоматичною для нашої духовності з'явою – сакралізацією і розпростореннням Кобзаревого метатексту: пісні на слова Петра Кузьменка та Павла Грабовського людність наша – принаймні поч. 60-х – співала як Шевченкові). Далі була праця вчителем історії у школі с.Піски–теж посутня пролегомена до його світоглядної постави: там він зі своїми учнями зробив перший «заміс» на знаний по цілій Україні меморіальний музей П. Тичини, збираючи до нього усілякі старожитності (між іншим, передав туди і рало XVIII ст. з горища свого діда).

З 1964 р. Анатолій Погрібний – на філфаці Шевченкового університету в Києві. Відлига, шістдесятництво, цілий масив раніше замовчуваного, цензурованого, забороненого. Непідцензурні вечори пам'яті Василя Симоненка, Лесі Українки, Максима Рильського; вечір пам'яті Соломії Крушельницької забороняє партком за націоналізм… У цей

час молодий студент знайомиться з останнім із уцілілих титанів Розстріляного Відродження– Борисом Антоненком-Давидовичем. І відразу ж – шок від раптового усвідомлення того, скільки йому ще треба вивчити, спізнати, осягнути. У своєму шкіці-спогаді про Бориса Дмитровича Анатолій Погрібний так напише про ту їхню пам'ятну зустріч: «Отож одного разу він і запитав, наскільки широко ми, студенти, вивчаємо І. Франка й, зокрема, його збірку «З вершин і низин».

– О, – радо я відповів, – якраз «З вершин і низин» особливо добре вивчаємо – увесь десятий том.

– Повністю? – перепитав Борис Дмитрович. А я впевнено потвердив:

– Так, повністю – увесь десятий том двадцятитомника.

І ось тоді, ніби переключаючись на іншу тему, Б. Антоненко-Давидович запитав:

– А ось цю поезію чи знаєте? – і від початку й до кінця стиха, але заклично-бадьоро спершу напівпродекламував, а потім наспівав:

Не пора, не пора, не пора
Москалеві й ляхові служить!
Довершилась Україні кривда стара, –
Нам пора для України жить...

– Чи знаєте, хто це написав? – запитав письменник і, бачачи моє незнання, відповів:

– Оце ж вам і є – Іван Франко, а вміщено це було саме в збірці «З вершин і низин». А ви кажете, що вивчаєте повністю...

Зізнаюся: я був вражений, адже то вперше довідався, що навіть найреволюційнішу збірку І.Франка покреслила-порізала совєтська цензура». Під час цієї ж зустрічі письменник дає йому прочитати (на одну ніч, і щоб нікому не показував) свою повість «Смерть» – дивовижний артефакт прози 20-х, текст, що найоб'ємніше виявив неминучу духовну саморуйнацію українського більшовизму, який завжди починає нібито з авангардистського протесту «бандури і плахти», а закінчує фізичним вбивством беззбройного селянина. Важко переоцінити важливість цих етапів його духовного становлення: Погрібний опинився у – як озлоблено називали його згодом кадебісти – «виводку Антоненка-Давидовича», з якого, фактично, і постав весь український рух опору у брежнєвську добу.

В атмосфері інтенсивних духовних шукань свого часу шістдесятник Погрібний просто не міг залишити поза увагою таку постать, як Б. Грінченко. Власне, натоді це був не стільки письменник, творчість якого після хрущовського «реабілітансу» була частково легалізованою в офіційному дискурсі, скільки – без перебільшення! – клейнод доби. Грінченко окреслювався тією постаттю, яка виявлювала латентне, приховане під нашаруваннями риторики, у суспільному контексті він трансформував взаємодію периферій у взаємодію сутностей, чітко поділяючи людей на два табори – український та антиукраїнський. Не випадково ж ще С. Єфремов називав його «нашим стягом», а сталіністи в 30-х, забороняючи Грінченкові твори, вигадали навіть спеціальний термін – «грінченківщина». За В.Коряком, Б.Грінченко зумисно одвертав молодь «з соціалістичного на націоналістичний шлях, апотеозою якого була петлюрівщина». У кінці 50-х – поч. 60-х років, лише завдячуючи зусиллям М.Рильського та О. Білецького, творчість Грінченка хоч якоюсь мірою стала приступною читачеві, але то була, за В. Чорноволом, «напівреабілітація», де кожна позитивна згадка про письменника обов'язково «обставлялася» трьома негативними – на кшталт «буржуазний ліберал», «не усвідомив значення пролетаріату» і т. ін. На захист Б.Грінченка виступили «молоді»: студент Київського університету В'ячеслав Чорновіл пише про нього дисертаційне дослідження, яке, звичайно ж, забороняють, але самвидавом поширюються його статті про національне питання в оцінці Бориса Грінченка, про погляди письменника на роль української мови та різномовлення взагалі; шлях майбутнього дисидента значною мірою повторює сумлінний архівіст Анатолій Погрібний, опрацьовуючи в історичному архіві Києва фонди Б.Грінченка та пишучи під керівництвом М.Комишанченка та А.Іщука спочатку дипломну роботу, а потім – кандидатську дисертацію. І так само оргвисновки не забарилися: директор Інституту літератури Микола Шамота відмовляється брати підозрілого «грінченкознавця» на роботу в журнал «Радянське літературознавство»; заввідділу ЦК КПУ А.Гордієнко у розмові з Погрібним, нічтоже сумняшеся, порівнює Драгоманова... з Гітлером, а шеф відділу агітації і пропаганди ЦК Ф.Рудич на загальноуніверситетських зборах піддає розгромові дисертацію науковця, який «посмів» підтягувати буржуазного ліберала з націоналістичними поглядами Грінченка до рівня Грабовського та Коцюбинського. Закінчилось усе тим, що 1973 р. з плану видавництва Київського університету було знято написану на основі дисертації книгу Погрібного про Грінченка (її він зміг видати лише 1988 р. під назвою «Борис Грінченко. Нарис життя і творчості», а 1990 р. побачила світ ще одна фундаментальна монографія А.Погрібного – «Борис Грінченко в літературному русі кінця XIX – початку XX ст.»).

Певна річ, ці видання були позначені неминучими цятами свого часу і в них просто не могло не бути деяких реверансів у бік «російських революційних демократів», так само, як і розставляння певних акцентів щодо полеміки Драгоманова з Грінченком, у якій останній нібито виявив «непослідовність». Саме тому 2007 р. у своїй книзі «Літературні явища і з'яви» Погрібний друкує, сказати б, первісний автентичний варіант дослідження про нашого «титана праці», яке вже остаточно звільняється від ідеологічного лепу та обов'язкових для кожної в радянський час легально виданої наукової праці конформістських інтенцій. Але навіть і той, давніший, у цензурних млинах добряче перемелений «Борис Грінченко» А. Погрібного став віхою в нашому літературознавстві. Насамперед з огляду на те, що вперше на такому ґрунтовному фаховому рівні аналізу подій і явищ показано, що Грінченко – це, в першу чергу, інтелектуальна і духовна проблема, а не просто собі факт з історії вітчизняного письменства. Наразі необхідні деякі пояснення: силою певних обставин склалося так, що Грінченкові, прихильні до нього автори, віддавали шану як невтомному працівникові на рідній ниві, збирачеві українського фольклору, зрештою – авторові неперевершеного «Словаря», але на його власних художніх творах, на екзистенційній проблематиці, яку він потенціював в українському світі власною буттєвою поставою, вони воліли не зостановлятися, вважаючи, що для автора «Серед темної ночі» та «Під тихими вербами» достатньо лише першого прочитання. А були й ті, хто ставився до письменника відверто не прихильно, зараховуючи його в українській культурі заледве чи не до «примітивів» (як, наприклад, Микола Бажан свого авангардистського періоду, що він у «Зустрічі на перехресній станції» звістував ошелешеній громаді, як він ненавидить «вишивану сорочку,

пасіку, «Просвіту» (байдуже якого кольору), письменника Грінченка, оцю українську Чарскую в матні та вишиваній сорочці, автокефальну церкву...»). Грінченко справді потребував «захисту», і то не декларативного, а по-науковому доказового, з відповідним методологічним інструментарієм та врахуванням тих набутків, які гуманітаристика зробила від початку XX ст., – лише за цих умов його поставу в координатах доби вільно буде оприявнити поліфонічно та багатовимірно.

Для А.Погрібного Грінченко – подивугідна постать, певною мірою навіть загадкова людина, яка, здавалося, була вже остаточно втрачена для української культури, але, завдячуючи вулканічній силі Шевченкового слова, виявилась для неї порятованою. «Тепер я його (вихід–О.Х.) знайшов, він для мене замикається в одному слові – Україна. В цьому слові для мене все»,–напише Б.Грінченко, прочитавши «Кобзаря». **«Привертає увагу, що ефект прозріння (хай буде – поштовху для прозріння) настав у нього внаслідок ознайомлення з підцензурним «Кобзарем». Тобто – це аж ніяк не від таких творів прямої національно-просвітлювальної дії, як «Посланіє», «Великий льох», «Розрита могила» та ін., що з ними Грінченко ознайомився вже значно пізніше від часу свого українського самоствердження. Однак і «Перебенді», «Катерини» або «До Основ'яненка» та плюс власних роздумів і спостережень виявилося для нього достатнім, щоб... він остаточно визначився у життєвій позиції...»,**–проникливо зауважує у цьому зв'язку Анатолій Погрібний. І відразу ж окреслює проблему у всій її об'ємності і повноті: так, Грінченко займався писанням популярних праць для народу, у своїх естетичних екзерсисах він часто переоцінював вагу утилітаризму, але... Саме Грінченко разом з дружиною та донькою дав українському читачеві переклади п'єс Гауптмана та Ібсена, саме його повість «Серед темної ночі» поліглот, естет та витончений інтелектуал Агатангел Кримський ставив вище навіть за такий архітвір нашого письменства, як роман Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні...», саме про Грінченків поетичний цикл «На селі» суворий, часом, можливо, занадто суворий, критик української літератури Леся Українка писала: «...я люблю таку чисту, прозору епіку, якої сама з роду не вміла вдати», та й, зрештою, не кволі модерністські екзерсиси квазієвропейських «молодомузівців», а незбагненна харизма «Словаря» Бориса Грінченка повернула національному письменству геніального Григора Тютюнника, який, прочитавши його, відразу ж переклав рідною мовою писане по-російськи оповідання «В сутінках» і відтоді продовжував писати тільки українською... Літературознавча візія Анатолія Погрібного тут – на вищому, звичайно, рівні естетичного узагальнення – продовжує концептуальні модальності Сергія Єфремова, який відзначав, що Грінченко був першим автором, який радикально розірвав з поверхово-гоголівським образом України, відкинувши поверховий етнографізм з елементами чи то реготального бурлеску, чи то інфернальної псевдоготики задля чогось глибинного, сутнісного, задля «смутних картин», «убогих нив», «убогого обшарпаного люду». Так на місці лубкової Малоросії проявлювалась глибинна Україна Грінченка, Стефаника, Тютюнника.

Досвід Бориса Грінченка вельми й вельми знадобився Анатолію Погрібному і в часи глухої «щербиччини». Йдеться, насамперед, про скільки разів тавроване і офіціозом, і збаламученими постмодерністами Грінченкове «каганцювання», що воно в оптиці об'єктивного і неупередженого аналізу виявляється цілісною і продуманою стратегією оборонного «виживання» національної культури в умовах тотальних заборон. Пригадаймо: у 80–90-ті роки XIX ст. (паралелі з добою всевладдя Щербицького-Маланчука напрошуються самі собою) Грінченкові доводилося працювати на українській ниві в умовах, коли діяли – і то на повну силу, без найменших послаблень – заборонні циркуляри царату, які частково були скасовані лише 1905 р. У тогочасній підросійській Україні не могло бути й мови про видання української газети або часопису, про друк рідною мовою політичних статей чи наукових праць, заборонені були навіть театральні вистави «на малороссийском наречии». У цій ситуації реально можливими окреслювалися два шляхи: писання в «шухляду» (з досить примарною надією, що написане колись-таки побачить читач) або сізіфова праця, щоденна боротьба з цензурою, що вона, як і кожна бюрократична машина, іноді давала збої. Грінченко обирає останнє: незліченну кількість разів надсилає він на цензурну перевірку свої «метелики» для народу, отримавши відмову в одному місці, відразу ж змінює назву тексту і надсилає його до цензурного управління кудись аж в інший кінець імперії, широко публікує етнографічні записи, що їх дозволено було друкувати «народною мовою», використовує легальні можливості земств (особливо – знаменитого своїми українофільськими симпатіями – Чернігівського), пише під псевдонімом... Були й такі, хто зневажливо називав цю діяльність «теорією малих справ», але геніальний Франко, який, нагадаю, до справжнього дрібнотем'я ставився вкрай негативно, поціновував її зовсім інакше: **«... Хоч як немилосердно нівечила їх** (популярні книжки – О.Х.) **цензура**, – писав він у книзі «Молода Україна. Провідні ідеї й епізоди», **– забороняючи все, що тільки було ліпше, навіяне свобіднішнім духом, та все-таки всього заборонити було годі. Українські брошурки розходилися сотками, тисячами, а з тим ішло в народ не тільки реальне знання різних життєвих справ, але також те розуміння, що українською мовою можна писати про всякі справи, що вона здатна й до книжки, й до науки».**

У добу чергового українського «безчасся», яке випало на долю і його покоління, Анатолій Погрібний (та й не тільки він один) ступає в хороший слід Грінченкового «каганцювання». Не дратуючи цензуру прямою «антирадянщиною» (такий вибір просто перепинив би науковцеві шлях до читача), не йдучи з нею на відкритий конфлікт і водночас – виразно усвідомлюючи межу компромісу, завжди і всюди виконуючи винниченківську вимогу «чесності з собою», вчений намагається робити те, що в тій ситуації для української справи вільно було робити. Він широко публікує архівні матеріали (спогади Марії Загірної про Б.Грінченка, його листи до Івана Франка), опікується збереженням та упорядкуванням творчої спадщини одного з «піонерів» українського націоналізму і духовного побратима Бориса Грінченка – Трохима Зінківського, одне слово – звертається до тем та інтелектуальних сюжетів нашого письменства, які були, висловлюючись сучасною термінологією, латентно націоналістичними. В архіві Бердянського краєзнавчого музею, до речі, зберігається його лист до Івана Зінківського (від 6 вересня 1969 р.), цікавий і вельми прикметний для характеристики творчого credo науковця у

той період: «**... Коли ж я дізнався у Вас, яка велика і цікава спадщина Вашого батька, який справжній життєвий подвиг здійснив він своєю працею на педагогічній ниві, коли побачив велику бібліографію написаного ним, але переважно не опублікованого, мені стало дещо незрозуміло: чому ж наша громадськість, надто педагогічна, так мало знає про цю небуденну, видатну постать, гідну пошани й визнання? Чому написаному ним судиться досі лежати у Вашому домашньому архіві, а не бути виданим – для початку – бодай одним томиком? ... Недооцінювати таких людей – злочин, злочин супроти сумління нації, народу, самонеповага, відчуття якої має виклика-ти сором** (підкреслення моє – О.Х.)**».**

А. Погрібний теж працював для когось ніби при «малій справі», але настільки ж значимою видається ця філологія (а точніше – єдино можлива натоді українська політика) із перспективи нашого сьогодення! З-під його пера з'являються цікаві розвідки про поетів кола Шевченкової «Основи» – Петра Кузьменка та Миколу Вербицького (Миколу Антіоха), він досліджує творчість Івана Манжури та Грицька Григоренка (а не – nota bene! – Ярослава Галана або Олекси Десняка, апологетичні студії про яких заохочувалися всіляко), зі спецфондівського небуття повертає читачеві в підрадянській Україні ім'я Олександра Русова (і викликає цим гнів начальства з Держкомпресу, бо це ж, мовляв, – особа з чужою ідеологією), за спонукою Євгена Шабліовського вивчає творчість Миколи Венгера і з'ясовує, що першим прозаїком нової української літератури слід вважати не Григорія Квітку-Основ'яненка, який 1833 р. в харківському альманаху «Утренняя звезда» надрукував оповідання «Салдатський патрет» та уривок з повісті «Маруся», а саме його, Миколу Венгера, який на рік раніше опублікував у Миколаєві – і нехай хтось скаже після цього, що південь України одвіку був зросійщений – свою україномовну повість «Микола Коваль». І в кожному його тексті патріотизм поєднується з об'ємністю аналізу, а українське письменство постає не другорядним і додатковим, не калькою «великой русской литературы», а повносилим, по-європейському значущим; і коли, наприклад, у розвідці 1971 р. про творчість Марка Вовчка А.Погрібний пише про неймовірну популярність у Франції XIX–XX ст. її повісті «Маруся», то це, фактично, було реалізацією інтенції Хвильового про осмислення українського письменства у контекстах «фастівської» Європи. А ще – вчений активно виступає у ті роки як літературний критик (1979 р. всесоюзна «Литературная газета» визнала його лауреатом в номінації «Критика»). На цьому полі він так само, як міг, обороняв духовну самобутність України: прихильно писав про новели Григора Тютюнника, публікація кожної з яких у 70-ті супроводжувалась, як згодом скаже А. Погрібний, «натуральним погромницьким виттям», підтримує творчість Феодосія Рогового і взагалі – усієї школи української «сільської» прози, на яку літературознавці з-під стягу Шамоти дивились як на «замасковану контрреволюцію» (сільську прозу натоді бере в оборону і Петро Кононенко – своєю монографією «Село в українській літературі»), активно воює з прихильниками теорії «безконфліктності», у суті речі – псевдописьменниками, що їх Роман Федорів зневажливо називав «бадьориками». Найкращі його літературно-критичні нариси були об'єднані у виданій 1985 р. книзі «Осягнення сутності». У бібліотеці Науково-дослідного інституту українознавства зберігається один з її примірників із дарчим написом: «Глибоко шанованому ще зі студентських років, проникливо-проблемному, навдивовижу ерудованому критикові та викладачеві, а ще й чудовій людині, що завжди світиться добрістю, Петру Петровичу Кононенку з найщирішими почуттями. 20.III.85 р.».

1986 р. Анатолій Погрібний видає монографію про першого «парнасівця» в нашій поезії – Якова Щоголева. Ця книга ніби випереджала прийдешню добу, коли за кілька років впаде радянська цензура, стануть не потрібними і абсолютно беззмістовними вірнопідданські «паровозики», і загал запрагне того, до чого письменство, власне, і було покликане природою своєю – повносилого естетичного осягання слова і дійсності. Своєю книгою знаний літературознавець давав можливість читачеві відчути ту визискувану високу естетику на «смак і дотик»: філігранність його літературознавчого моделювання у ній – направду «на рівні вічних партитур». А. Погрібному підвладне найвитонченіше інструментування аналітичної рефлексії, він з легкістю, яка, зауважу, завжди постає вислідом тяжкої і наполегливої роботи, оприявнює «аркодужне перевисання» між Яковом Щоголевим, Климентієм Зиновіївим, мандрованим дяком доби гетьманування Мазепи, та славетним американським прозаїком Вільямом Фолкнером (Погрібний спостеріг у Щоголева суто фолкнерівську тугу за чеснотами минулого і разом з тим гостре усвідомлення того, що ці чесноти – швидше уявні, ніж реальні), дослідник спроможний почути, як у архетипічному «Гречкосії» відлунює «повнонаголошений тільки у першому рядку хореїчний розмір, підсилений елегійно пружним вигуком... відкритим і широким немов привілля козацького степу», а на світоісторичних паралелях доби ліричному герою вірша «луговим вітром вриваються погуки давньої минувшини», він відчитує у кількох строфах щоголівського «Листопаду» – *«Звелося літо, і не знать, /Як день за днем минув, / І серпень дав, що можна дать, / І вересень майнув...»* – воістину неймовірну поліфонію змістів і сенсів: «**Те, як «звелося літо» (не «пролетіло», не «закінчилося», а саме «звелося») відчувається напрочуд виразно. «Знать», «день», «днем», «дав», «дать», «минув», «майнув» – ці короткі слова, які різко обриваються приголосними, – це і є самий лет найзатишнішої пори року. Нині ж – пізня осінь. «Немов циновий дах», нависло над землею небо, застигли на гілках «сльози» – росяні краплі, усе пройняв морозний вітер. Одначе це – вмирання, бо як би не було природі тужно, її сум сповнений надій на воскресіння...».**

Одначе, окрім філігранності критеріального аналізу, А. Погрібний оприявнює у своїй монографії «Яків Щоголів» ще один урок, для нашого літературознавства і подосі вельми актуальний. Ходить за те, що дуже багато дослідників, які писали про Щоголева, підпадали під вплив української патріотичної легенди, що він нібито «зломив» своє перо під впливом неприхильної рецензії Бєлінського на його ранні вірші. Богдан Лепкий, наприклад, наголошував на цьому «факті» як на домінантному для осмислення творчості поета: **«Аристократ, не привиклий до наруг і глузування, Щоголів так узяв собі до серця злобні слова Бєлінського, що спалив написані, а не друковані, вірші і довгий час не міг зважитися виступити прилюдно на літера-**

турну арену». Автор «Якова Щоголева» і у виданні книги 1986-го, і у повторній її редакції 2005-го (Анатолій Погрібний у той час вже вів затяту війну з російськими шовіністами, прапором яких завжди був україножер Бєлінський, тому «вдарити» по ньому, здавалося, міг би з легкістю) докладно досліджує цю проблему і доходить висновку, що ця поширена легенда не відповідає дійсності: по-перше, ранні вірші Щоголева були справді багато в чому наслідувальними і підстави для критики давали, а по-друге, значно різкіше за «неистового Виссариона» відгукнулись тоді про творчість молодого романтика критики з монархічного табору, зокрема С. Бурачек та М. Калейденський. Бєлінський і справді має багато гріхів перед українським письменством, але довга поетична мовчанка Якова Щоголева не на його совісті – переконливо доводить Анатолій Погрібний, найголовнішими для якого завжди і за всіх обставин лишалися засади наукової об'єктивності.

Чим займався Анатолій Погрібний в добу національного рісорджіменто кін. 80-х – поч. 90-х? Важко сказати, чим він не займався. Погрібний творив перші осередки Народного Руху України та Товариства української мови «Просвіта», він був одним з організаторів підняття над Хрещатиком національного прапора, Погрібний – як депутат демократичної фракції Київради – координував допомогу голодуючим студентам у жовтні 90-го, він після падіння ГКЧП опечатував Дарницький райком КПУ, парткоми Академії наук та Спілки письменників... Та в усьому цьому нуртуючому вирі громадського життя він жодного дня не забував про головне своє покликання – служити українському слову. Ще в січні 89-го, коли в Києві богував всевладний Щербицький, він друкує у «Сільських вістях» статтю про... автора національного гімну Павла Чубинського, згодом виступає на першому в столиці України вечорі Олени Пчілки в Будинку Центральної Ради, бореться за повернення в літературу гнаних і переслідуваних поетів «Київської школи» – Василя Голобородька, Михайла Саченка, Василя Рубана, Миколи Воробйова, налагоджує контакти з діаспорою, опікується перевиданням в Україні творів дивовижного знавця й дослідника звичаєвості сільської пратисячолітньої України Докії Гуменної, якій належить честь відкриття для нашої художньої словесності золотого міту Трипілля (прочитавши друковану в часописі «Україна» розвідку А. Погрібного про себе, письменниця потрактовує її як дорогий для неї духовний подарунок і потужну моральну опору, якої вона чекала від грядущих поколінь і яка прийшла вже аж тепер: «Вразило, що Ви в розмірно невеликій сторінками статті охопили загальну сильветку та повний мій образ»). Сучасне українське письменство також не лишається поза орбітою його оперативних зацікавлень: у Гарвардському університеті він читає лекції про найновішу фазу розвитку українського письменства, а березнем 1992 р. часопис «Слово і час» публікує його есей «Орієнтири третьої хвилі» – розкішний текст про молоду хвилю української поезії, репрезентовану іменами Ігоря Римарука, Василя Герасим'юка, Оксани Пахльовської, Олега Лишеги, Олександра Ірванця... Стиль і манера Погрібного впізнавані відразу: широкі контексти, панорамність мислення, сьогодення в оптиці синтезу минулого і майбутнього, повага до традиції, і то не як до музейного експонату, а як до завжди актуальної відповіді на одвічні запитання буття й історії. Власне, Анатолій Погрібний накреслив натоді можливий перспективний шлях розвитку нашої поезії, яким вона могла б рухатись, якби не збочила на «бубабістсько-глобалізаційні» манівці – інтенсивне викшталтовування архаїчних пластів національного образотворення у синтезі із модернізацією етосу української тожсамості; то була реальна альтернатива дидактичному соцреалізмові та його партнерові-антиподу – деконструктивізму космополітичного штибу. Тим снобам-постмодерністам, які вважали і вважають Погрібного апологетом лише реалістичного типу письма, варто перечитати бодай такий його фрагмент аналізу надзвичайно герметичної і складної поетики дискурсу «третьої хвилі», поміркувати заразом над тим, чи багато хто з них здатен писати на подібному рівні проникнення в семіотичну акустику метафори: **«Стрімкого поширення набули також поетичні мініатюри, у частині яких експериментаторство форми також має своєю основою глибоке занурення у народні джерела. З-поміж часто-густо подибуваних у деяких віршувальників напівфабрикатів яскраво виділяються, наприклад, мініатюри Раїси Лиши, творені нею починаючи ще від шістдесятих, але друковані тільки в останні роки. Ось одна з них, що потверджує істинно поетичне бачення та спрямовує асоціативну примхливість до вираження якихось то конкретних, то ірраціональних змістових глибин: «пливіють кущі// чорними скіфами// край тополі// край волі// котиться в Оріль// золота кураїна// голі сліди»... І, звичайно ж, – верлібр. Офіційно потрактовувана в добу тоталітаризму мало як не «дисидентська», ця поетична форма дістає з-поміж молодих стрімко зростаючу кількість прихильників. І це при тому, правда, що самі ознаки верлібрової форми довільно розуміє (або й зовсім не розуміє) ледь не кожен більш-менш упевнений у собі автор, котрий до неї вдається. До речі, попри те, що твори частини верлібристів також органічно вбирають у себе національну плазму, з цією формою, можливо, найбільше пов'язане наростання у сучасній поезії тенденцій «скосмополітизованості». Особисто я вбачаю в цьому прагнення повніше освоїти реально існуючу частку світового поетичного досвіду (зрештою, поезія і мусить бути повною), тож надмірні хвилювання критики з цього приводу були б, гадаю, зайвими».**

У жовтні 1991 р., після проголошення Незалежності, але ще перед потвердженням її на Всеукраїнському референдумі 1 грудня, Анатолій Погрібний виголошує доповідь на Форумі української інтелігенції. Там багато говорено було про найнагальніші національні потреби – творення власного війська, вихід із «рубльової зони» і т. ін., але виступ Анатолія Григоровича був присвячений проблемі, на його переконання, найнагальнішій з нагальних – випрацюванню нової концепції національної освіти. Хто-хто, а професор Погрібний добре усвідомлював – без української освіти української держави не збудуєш і українське слово в Україні не утвердиш – протягом віків свого побутування воно ж було нерозривно зі школою і освітою пов'язане (символічно, що Тарас Шевченко, звільнившись із заслання, за найневідкладнішу свою мету поклав видати «Буквар» для своїх земляків). У травні 1992, коли національне відродження сягнуло свого апогею, Анатолій Погрібний починає працю в Міністерстві освіти – першим заступником міністра. Хоча вибір цей, треба визнати, дався йому нелегко, бо не був

Погрібний за своєю «сродністю» чиновником, і, працюючи в Міністерстві, він відмовлятиметься навіть від службового авто – добиратиметься на роботу громадським транспортом. Але надто багато клалося на шальки терезів тієї весни 1992-го, і він мусив «впрягатися» у воза. «Вирішальною мірою був причетний до цього призначення Олесь Гончар. Казав мені у відповідь на мої сумніви: «Ідіть – я прошу вас, Христом Богом прошу – ідіть, може, щось зробите», – згадуватиме згодом Анатолій Погрібний у прецікавих своїх спогадах, друкованих 2002 р. у часописі «Українознавство» (Гончарева «тема» протистояння духовному браконьєрству, поборювання усіх його «рецидивів – від одвертого руїнництва штибу Володьки Лободи до «тихого», проте не менш небезпечного своїми наслідками космополітичного нігілізму» – протягом багатьох десятиліть потенціювалась для Анатолія Погрібного визначальною: вона ще має стати вдячним матеріалом для окремішньої студії). Він пропрацював у Міністерстві за чиновницькими мірками вельми і вельми мало (з травня 92-го по липень 94-го), але встиг зробити неймовірно багато... За його ініціативою було скликано Перший з'їзд педагогічних працівників України, що на ньому ухвалюється величезної ваги для нашої освітянської галузі документ – Програма «Освіта. Україна XXI ст.»: там уперше на повен голос було заявлено, що наріжним каменем освітнього процесу має стати саме національне виховання – частковими проявами його в конкретній педагогічній ситуації можуть бути і громадянське, і естетичне, і трудове виховання, але національна домінанта завжди і всюди має лишатись незмінною. 1994-го, завдячуючи Анатолію Григоровичу, з'являється і «Концепція національного виховання» – не набір патріотичних декларацій, а була справдешня концепція, в основу якої клалася ідея гуманізації освіти (збільшення годин викладання української мови, літератури, історії, зростання престижу гуманітарних дисциплін, наповнення гуманітарними українознавчими сенсами дисциплін природничих – йшлося як про середню, так і про вищу школу), переорієнтація всієї шкільної роботи на формування особистості, а не на звичну радянську підготовку «випускника» з усталеним набором фахових знань. Процес гуманізації освіти Анатолій Погрібний розпочинає з самого Міністерства – проводить атестацію посадовців на предмет знання ними української мови, а декого з особливо затятих шовіністів, як, наприклад, ректора Харківського університету звільняє з посади. Реакційно-шовіністична преса починає кампанію атак проти Анатолія Григоровича, його звинувачують в екстремізмі, націоналізмі і т. ін. Але якби все зводилось лише до «воріженьків», то це було б тільки півбіди. Багато хто з нібито «своїх» починає дистанціюватися від професора Погрібного, його новації дехто сприймає заледве чи не як нібито повернення до «радянщини», тільки з певним національним офарбленням, йому закидають апологетику «просвітянства» та «шараварщини» (поч. XX ст. такого ж штибу звинувачення лунали і на адресу Грінченка)... Показовою під цим оглядом видається стаття одного шанованого філолога – «барственные» і водночас поблажливо-зверхні інтонації її можуть правити навіть за своєрідний карб епохи: **«...я кинув оком на телевізор, де й побачив першого заступника міністра освіти пана Погрібного – до речі, доктора філологічних наук, літературознавця. Зробивши голосніше, я почув з вуст шановного професора з міністерства буквально таке: у нас співвідношення гуманітарних та природничих наук у школі «фіфті-фіфті», а от на Заході на гуманітарні відведено дві третини учбового часу. Тож треба дати нашим більше гуманітарних наук, аби вони (тобто учні) були моральні. А тут по цей бік телевізора дочка-дев'ятикласниця тручається: «Та задовбали вже цими гуманітарними науками»** (Див. Володимир Звиняцковський «Поміж дискурсом Дерріда та описом Скотініна» // Слово і час. – 1993. – Ч.3. – С.58).

Незабаром у стурбованих батьків доньок-дев'ятикласниць поменшало проблем – Анатолія Погрібного наполегливо попросили «піти за власним бажанням». Залишивши на столі в гуманітарного віце-прем'єра заяву «Прошу звільнити мене за власним бажанням, хоча звільнятися я бажання не маю», Анатолій Григорович приходить в Інститут українознавства (тоді ще при Київському університеті) і очолює відділ української філології, відразу ж розпочавши формування нової концепції осмислення вітчизняної словесності в системі українознавства. Вона, ця концепція, реалізувалася згодом в багатьох проектах – у книгах, підручниках, у створеному під керівництвом вченого довіднику «Українська література у портретах і довідках» (вид-во «Либідь», 2000 р.), але найперше – у самих текстах Анатолія Погрібного, які були новаторськими 94-го і залишаються такими ж і 2008-го. Виходячи з концепції Петра Кононенка, за якою українська художня словесність виокремлюється як самостійний концентр українознавства, Анатолій Погрібний разом з тим повсякчас підкреслює, що роль її в українській буттєвості – по-особливому «метатекстуальна», фундаментальна й визначальна, її силові лінії не можуть бути просто зведеними до діахронічної послідовності стилів або культурно-історичних епох. Національне письменство, за А. Погрібним, виступає своєрідною матрицею українознавчих архетипів. У знаній своїй розвідці «Література універсалістської місії» (першим ескізним начерком до якої стала доповідь А. Погрібного «Українська література в системі українознавства», виголошена в березні 1996 р. на Міжнародній науково-практичній конференції «Українознавство в системі освіти») науковець з цього приводу зауважує: **«Важливість й особливість історичної місії українського письменства полягає і в тому, що упродовж вельми й вельми тривалого періоду воно було найнадійнішим оберегом усього того, що ми позначаємо сьогодні як концентри українознавства. Зі сторінок творів майстрів слова розкриваються для нас з найдавніших часів Україна-етнос й Україна-історія, Україна-культура й Україна-природа, Україна-мова й Україна-словесність... Дійсно, наша література була «зразу всім», і найголовніше те, що саме вона зродила й розвинула українську національну ідею, ідею повносилого державного утвердження нашого народу, виборола націю, в тому числі убезпечила майбутній розвиток і всіх тих галузей українознавства, що їх, хай часом і в «ескізній», конспективній формі, упродовж тривалого історичного часу вона утримувала, леліяла, вирощувала у самій собі. З цієї причини література – це й окремішній концентр українознавства, і водночас–стосовно інших концентрів – свого роду «надконцентр», вагу якого для пізнання сутності, менталітету українства, пройдено-**

го ним історичного шляху важко переоцінити».

Гіпотеза А. Погрібного про «ескізну» форму, у якій впродовж віків у художній словесності у своєрідному «згорнутому» вигляді утримувались інші концентри українознавства, виявилась надзвичайно продуктивною для подальших наукових студій. У потенційованій таким чином системі координат українознавче дослідження вітчизняної художньої словесності, що в ньому аналітик враховує конкретну емпірику «письма» і разом з тим – підноситься над нею, має саморозгортатись у модальностях синтезу філології, етнології, історіософії, «виводячи» читача на усвідомлення нерозривного зв'язку між образністю конкретного твору та цивілізаційно-духовною проблематикою доби, в контексті якої він постав. Іншими словами, напрямні накреслюються достоту Франкові – від національного до загальнолюдського, від вслухання в евфонічні хорали «дому буття» українського слова до значущих для усієї Європи естетичних здобутків. З одного боку, такий «формат» дослідження видається надзвичайно складним, значно легше просто аналізувати фабулу чи писати про вплив стилю письменника А на творчість письменника Б, з іншого – і повнота рефлексивного «охоплення» явищ та реалій українського буття в поліфонічному багатоманітті його конкретизацій у цьому випадку незрівнянно ширша, масштабніша. Тут – без перебільшення – доконечно необхідні не тільки розум, а й серце, необхідна викшталтувана роками наполегливої праці майстерність... Анатолію Григоровичу її було не позичати: він пише про теплу, олюднену чуттєвість «Слова о полку Ігоревім» – і відразу ж зіставляє її із досконалим за формою, проте «скрижанілим» (який чудовий термін-неологізм пропонує він наразі) у своїй почуттєвості старофранцузьким епосом «Пісня про Роланда»; він аналізує «Велесову книгу» – і простежує відлуння історіософських концепцій її авторів у поемах українських латиномовних гуманістів XVII ст. – «Роксоланії» Себастьяна Кленовича та «Дніпрових каменах» Івана Домбровського; він відчитує риси модерного націоналістичного світогляду у «Віршах на жалісний погляд шляхетного лицаря Петра Конашевича-Сагайдачного» (ще Микола Гудзій вказував, що ідея свободи, «вольності» як домінанта семантичних матриць цієї поеми виразно закорінена в ідеї «свободи – благодаті» Іларіона Київського, проте радянський дослідник, звичайно, не міг відверто сконстатувати, що тяглість її завжди була засадничою для українського націоналізму) – і співвідносить їхню контекстуальність із екзистенційною проблематикою «Санаторійної зони» Миколи Хвильового.

Взагалі роки праці Анатолія Григоровича в Інституті українознавства (1994–2007-й) – це своєрідний період його творчого «акме». На якомусь вищому рівні він знову вглиблюється у теми, сюжети, інтелектуальні матриці, з осмислення яких і починався його шлях в науці. Літературна критика, біжуче реагування на нові з'яви в сучасному літпроцесі – ці атрибути його творчої іпостасі відходять дещо у затінок (хоча й не занехаюються цілковито: Анатолій Погрібний як голова журі Премії імені Олеся Гончара активно підтримує «нову хвилю» сучасної прози, репрезентовану романами Софії Майданської, Наталі Дзюбенко, Левка Різника, новелістикою Любові Пономаренко), а головну увагу він спрямовує саме на осмислення, нове й нове перечитання класики українського письменства. У цей час з'являються його дослідження про творчість І. Котляревського, Т.Шевченка, М. Шашкевича, П. Куліша, І. Нечуя-Левицького, В. Леонтовича, П.Тичини, В. Підмогильного, Б. Антоненка-Давидовича, В. Симоненка... Якось по-особливому об'ємно й інтенсивно увиразнюється під цю пору лінія творчої спадкоємності А. Погрібного з Сергієм Єфремовим: як і Сергій Єфремов, Погрібний вельми толерує есеїстичну форму дослідження (есей С. Єфремова «Людина повинності» та текст А. Погрібного «Б. Грінченко у двобої з часом» перегукуються між собою через десятиліття, як рими в одній строфі досконалого вірша), подібно до автора «Історії українського письменства» Погрібний відчитує в кожному артефакті нашої словесності провідні ідеї усієї української літератури – пошану до свободи людини, визвольно-національну імперативність, поступову течію народності в змісті і формі. Але це, ще раз підкреслюю, не було «звичайне повторення пройденого», то був рівень нових узагальнень, посутньо скорегований ресурсною базою сучасної науки: спираючись на ці наріжні камені – на традицію та нове її осмислення в філософській оптиці XX віку, – Погрібний, застосовуючи метологічні ресурси постколоніальної критики, методологічні ресурси, зовсім по-новому потрактовує, наприклад, «Кайдашеву сім'ю», вбачаючи в ній не звичайну «сміховину» на потіху обивателів, а трагічний текст про закритість горизонту національної самореалізації, наслідком чого «великий потяг українців до особистої незалежності та самостійності в сім'ї... вироджується ...у смішний і потворний індивідуалізм, який роз'єднує не тільки народ, а й взяту окремо родину» (А.Погрібний «Всевидяче око України»). І приклади такого навдивовиж вдумливого, направду українознавчого аналізу класики вільно множити і множити.

...Здається, досі ще ніхто не звернув увагу на те, що улюблені письменники Анатолія Григоровича, до осмислення творчості яких він повсякчас повертався, прибирали собі красномовні та місткі псевдоніми: Борис Грінченко – Вартовий, Трохим Зінківський – Певний, Пантелеймон Куліш – Ратай. На гадку автора цих рядків, мерехтить у цьому висока невипадковість, і десь в українському надчассі вишиковується несхибний своєю семантикою шерег: Вірний; Певний; Ратай; Погрібний...

ЛІТЕРАТУРА

1. *Погрібний А.* Класики не зовсім за підручником. – К.: Школяр, 2000.
2. *Погрібний А.* «Ставав на всяке жниво» (Борис Грінченко) // Літературна Україна. – 2003. – 6 березня.
3. *Погрібний А.* Больові проблеми вивчення українознавчих дисциплін // Слово Просвіти. – 2004. – Ч.21.
4. *Погрібний А.* Бути на варті українського слова// Слово Просвіти. – 2005.– Ч.5.
5. *Погрібний А.* Образ, увиразнений листами (штрихи до сильветки Докії Гуменної) // Українознавство. – 2005. – Ч. 3. – С.54–59.
6. *Погрібний А.* Літературні явища і з'яви (Статті. Портрети. Силуети. Наближення). – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2007.
7. *Погрібний А.* Осягнення сутності: Літ.-крит. нариси. – К.: Рад. письменник, 1985.
8. *Погрібний А.* Криниці, яким не зміліти: Полеміка. Літературні огляди. Діалоги. – К.: Укр. письменник, 1994.
9. *Погрібний А.* Золотогомінний Павло Тичина // Літературний Чернігів. – 2003. – Ч.2. – С. 73–91.
10. *Погрібний А.* Літературна освіта в навчальних закладах України// Зарубіжна література в навчальних закладах України. – 2001. – Ч.11.

Александр Хоменко

Визия украинской словесности и визия Украины: пролегомены к теме «Анатолий Погребной – украиновед»

Аннотация. *В статье анализируется вклад Анатолия Погребного в развитие концепции методологического осмысления концентра «Украина – художественная словесность».*

Ключевые слова: *Анатолий Погребной, украинская художественная словесность, творческая практика, метафорические стратегии, методология, историзм, научная объективность.*

Oleksandr Khomenko

Imaging of Ukrainian Literature and Imaging of Ukraine: Prolegomenon to «Anatoliy Pogribnyi is Ukrainian Study Scientist» Theme

Annotation. *In the article an author analyzed contribution of Anatoliy Pogribnyi to the development of conception of methodological comprehension of «Ukraine – artistic literature» concenter.*

Key words*: Anatoliy Pogribnyi, Ukrainian literature, creative practice, metaphorical strategists, methodology, historical method, scientific objectivity.*